MAHSULOTNING EKOLOGIK YORLIQLASH VA QADOQLASH TALABLARINI TAHLILIY O‘RGANISH.

Ruziyeva Nozima Istamovna

Buxoro davlat texnika universiteti magistri

Annotatsiya. Mazkur tadqiqotda mahsulotlarning ekologik yorliqlash va qadoqlash talablarini tahliliy o‘rganish masalalari yoritilgan. Xususan, ekologik yorliqlash tizimlarining mazmuni, turlari va ularning iste’molchilarga axborot berishdagi o‘rni tahlil qilingan. Shuningdek, ekologik qadoqlashga qo‘yiladigan asosiy talablar, jumladan qayta ishlanishi mumkin bo‘lgan materiallardan foydalanish, chiqindilar hajmini kamaytirish hamda atrof-muhitga salbiy ta’sirni minimallashtirish masalalari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqotda ekologik yorliqlash va qadoqlashning mahsulot raqobatbardoshligini oshirish, eksport salohiyatini kengaytirish va barqaror rivojlanishni ta’minlashdagi iqtisodiy hamda ijtimoiy ahamiyati asoslab berilgan. Olingan natijalar ekologik talablarni joriy etishda ishlab chiqaruvchilar va eksportchi korxonalar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: eksport salohiyati, xalqaro savdo, raqobatbardoshlik, standartlashtirish, bozor diversifikatsiyasi, iqtisodiy o‘sish, texnik reglamentlar, iqtisodiy samara, eksport, texnik to‘siqlar, raqobatbardoshlik.

Abstract. This study examines analytical issues related to environmental labeling and packaging requirements for products. In particular, the content and types of environmental labeling systems and their role in providing information to consumers are analyzed. In addition, the main requirements for eco-friendly packaging are considered, including the use of recyclable materials, reduction of waste volumes, and minimization of negative environmental impacts. The study substantiates the economic and social importance of environmental labeling and packaging in enhancing product competitiveness, expanding export potential, and ensuring sustainable development. The obtained results contribute to the development of practical recommendations for manufacturers and exporting enterprises in implementing environmental requirements.

Keywords: export potential, international trade, competitiveness, standardization, market diversification, economic growth, technical regulations, economic effects, exports, technical barriers to trade, competitiveness.

Аннотация. В данном исследовании рассматриваются вопросы аналитического изучения требований к экологической маркировке и упаковке продукции. В частности, проанализированы содержание и виды систем экологической маркировки, а также их роль в информировании потребителей. Кроме того, рассмотрены основные требования к экологической упаковке, включая использование перерабатываемых

ISSN 3030-3907

материалов, сокращение объёмов отходов и минимизацию негативного воздействия на окружающую среду. В работе обоснована экономическая и социальная значимость экологической маркировки и упаковки в повышении конкурентоспособности продукции, расширении экспортного потенциала и обеспечении устойчивого развития. Полученные результаты способствуют разработке практических рекомендаций для производителей и экспортных предприятий по внедрению экологических требований.

Ключевые слова: экспортный потенциал, международная торговля, конкурентоспособность, стандартизация, диверсификация рынков, экономический рост, технические регламенты, экономический эффект, экспорт, технические барьеры, конкурентоспособность.

Kirish

So‘nggi yillarda ekologik barqarorlik masalalari global miqyosda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Iste’molchilar, davlat organlari va xalqaro tashkilotlar mahsulotlarning atrof-muhitga ta’sirini kamaytirishga qaratilgan talablarni kuchaytirmoqda. Globallashuv sharoitida eksport salohiyatini kengaytirish mamlakat iqtisodiy rivojlanishining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Eksport orqali milliy mahsulotlar xalqaro bozorlarga olib chiqiladi, valyuta tushumlari ortadi va ishlab chiqarish hajmi kengayadi. Shu sababli eksport salohiyatini oshirish imkoniyatlarini aniqlash va ulardan samarali foydalanish dolzarb masala hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, mahsulotlarni ekologik yorliqlash va qadoqlash talablari ishlab chiqaruvchilar va eksportchi korxonalar uchun muhim raqobat omiliga aylanmoqda. Barqaror rivojlanish sharoitida ekologik yorliqlash va qadoqlash tizimlari ishlab chiqarish va iste’mol jarayonlarining ajralmas qismiga aylanmoqda. Atrof-muhitni muhofaza qilish, resurslardan oqilona foydalanish va aholi salomatligini saqlash masalalari mahsulotlar uchun ekologik talablarni kuchaytirishni taqozo etmoqda. Shu nuqtai nazardan, ekologik yorliqlash va qadoqlash nafaqat ekologik, balki muhim iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyatga ham ega.

Ekologik yorliqlashning asosiy maqsadlari: iste’molchilarga ekologik toza mahsulotlarni tanlashda yordam berish; ishlab chiqaruvchilarni ekologik mas’uliyatli texnologiyalarni joriy etishga rag‘batlantirish; atrof-muhitga salbiy ta’sirni kamaytirish. Ekologik qadoqlash mahsulotni himoya qilish bilan birga atrof-muhitga minimal zarar yetkazishi lozim. Qadoqlashga qo‘yiladigan asosiy ekologik talablar quyidagilardan iborat: qadoqlash materiallarining qayta ishlanishi yoki qayta foydalanish imkoniyati; zararli kimyoviy moddalar va og‘ir metallarning cheklanishi; qadoqlash hajmi va og‘irligini optimallashtirish; biologik parchalanadigan yoki ekologik xavfsiz materiallardan foydalanish. Ekologik qadoqlash mahsulotning hayotiy sikli davomida chiqindilar hajmini kamaytirishga

ISSN 3030-3907

xizmat qiladi. Eksport mahsulotlari va asosiy bozorlar bo‘yicha texnik talablarni tahlil qilish; Milliy reglamentlarni xalqaro standartlar bilan moslashtirish; Muvofiqlikni baholash va akkreditatsiya tizimini kuchaytirish;

Eksportchilarni o‘qitish va texnik maslahatlar bilan qo‘llab-quvvatlash. Standartlashtirish va sertifikatlash uchun asos. Tabiiy tolalarni yetishtirishda o‘lchash jarayoni milliy va xalqaro standartlar talablariga muvofiq amalga oshiriladi. Bu esa mahsulotni sertifikatlash, eksport qilish va jahon bozoriga chiqarishda muhim ahamiyatga ega. O‘lchashsiz sifat nazorati va standartlashtirish jarayonlarini to‘liq amalga oshirish imkonsiz. Texnologik jarayonlarni boshqarish. Raqobatbardoshlikni oshirish. Ekologik yorliq va ekologik qadoqlashga ega mahsulotlar bozorda yuqori ishonchga ega bo‘ladi. Iste’molchilar tobora ko‘proq ekologik toza mahsulotlarni tanlayotgani sababli bunday mahsulotlar raqobat ustunligiga ega bo‘ladi. Eksport salohiyatini kengaytirish. Ko‘plab rivojlangan mamlakatlarda ekologik yorliqlash va qadoqlash talablari majburiy yoki ustuvor hisoblanadi. Ushbu talablarni bajargan korxonalar xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatiga ega bo‘ladi va texnik hamda ekologik to‘siqlardan osonroq o‘tadi.

Xarajatlarni kamaytirish. Ekologik qadoqlash resurslardan samarali foydalanishni ta’minlaydi. Qadoqlash hajmi va og‘irligini optimallashtirish xomashyo, transport va utilizatsiya xarajatlarini kamaytiradi. Uzoq muddatda energiya va material tejamkorligi iqtisodiy foyda keltiradi. Investitsiya va brend qiymati. Ekologik mas’uliyatli korxonalar xorijiy investorlar uchun jozibaliroq bo‘ladi. Ekologik yorliqlash kompaniya imijini mustahkamlaydi, brend qiymatini oshiradi va iste’molchi sadoqatini kuchaytiradi.Amaldagi milliy standartlar tahlil qilinadi va ularning xalqaro standartlarga mos kelmaydigan jihatlari qayta ko‘rib chiqiladi. Natijada milliy hujjatlar xalqaro talablarga yaqinlashtiriladi yoki to‘liq qabul qilinadi. Texnik reglamentlarni optimallashtirish. Texnik reglamentlar xavfsizlik, sog‘liq va atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan minimal zarur talablar asosida ishlab chiqiladi. Iste’molchilarni xabardor qilish. Ekologik yorliqlar mahsulotning atrof-muhitga ta’siri haqida ochiq va tushunarli axborot beradi. Bu iste’molchilarga ongli tanlov qilish imkonini yaratadi va ekologik madaniyatni shakllantiradi. Aholi salomatligini muhofaza qilish.

Zararli moddalar miqdori cheklangan ekologik qadoqlash inson salomatligiga xavfni kamaytiradi. Ayniqsa, oziq-ovqat va bolalar mahsulotlarida ekologik talablar muhim ahamiyatga ega. Atrof-muhitni muhofaza qilish. Qayta ishlanadigan va biologik parchalanadigan qadoqlash materiallaridan foydalanish chiqindilar hajmini kamaytiradi, tuproq, suv va havo ifloslanishining oldini oladi. Barqaror iste’mol va ishlab chiqarishni rivojlantirish. Ekologik yorliqlash va qadoqlash barqaror ishlab chiqarish va iste’mol tamoyillarini qo‘llab-quvvatlaydi. Bu jarayon jamiyatda ekologik mas’uliyat va ijtimoiy ongni oshirishga xizmat

ISSN 3030-3907

qiladi. Bu esa noto‘g‘ri ma’lumotlar olinishi va xulosalarning ishonchsiz bo‘lishiga olib keladi. Xalqaro standartlarga uyg‘unlashuv (harmonizatsiya) — milliy standartlar va texnik reglamentlarni xalqaro qabul qilingan standartlar bilan moslashtirish jarayoni. Bu jarayon iqtisodiy jihatdan bir necha yo‘nalishda samaralar berishi mumkin: eksport hajmini oshirish, tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish, mahsulot sifatini yaxshilash va innovatsiyalarni rag‘batlantirish.

Ishlab chiqarish samaradorligi va innovatsiya. Standartlashtirish interoperabellikni, sifat nazoratini va mahsulot dizaynida takrorlanishni kamaytiradi — bu o‘z navbatida ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi. Standartlar bo‘yicha amaliy yo‘l-yo‘riqlar jarayonlarni tezlashtiradi va texnologik integratsiyani osonlashtiradi, shu bilan raqobatbardoshlik kuchayadi. (makro darajada bu iqtisodiy o‘sishga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin). Bilvosita (sekundar) iqtisodiy foydalar. Xarajatlarni pasaytirish: standartlashtirish hujjatlari va umumiy sinov protokollari takroriy sinov va sertifikat olish zaruratini kamaytiradi — bu ayniqsa kichik va o‘rta korxonalarga (KOB) foyda keltiradi. Open Knowledge. Investorlar ishonchi va Tashqi investitsiyalar: milliy reglamentlar xalqaro standartlarga mos bo‘lsa, xorijiy investorlarda ishonch ortadi, chunki talablar oldindan bilinarli va prognozlanadi. Bozor integratsiyasi va zanjirga kirish: standartlar yetkazib beruvchilar va buyurtmachilar o‘rtasida moslikni ta’minlab, global ta’minot zanjirlariga kirishni osonlashtiradi.

Zamonaviy texnologiyalar rivoji natijasida ushbu asboblardan foydalanish imkoniyatlari kengayib, ularning aniqligi, ishonchliligi va samaradorligi tobora ortib bormoqda. Texnologik rivojlanish istiqbollari. Kelajakda raqamli va avtomatlashtirilgan o‘lchash asboblari keng qo‘llanilishi kutilmoqda. Sensorlar, optik va lazer texnologiyalariga asoslangan qurilmalar o‘lchash jarayonini tez va aniq bajarish imkonini beradi. Bunday asboblar inson omili ta’sirini kamaytirib, o‘lchash natijalarining barqarorligini ta’minlaydi. Shuningdek, o‘lchash ma’lumotlarini real vaqt rejimida yig‘ish va qayta ishlash imkoniyati yuzaga keladi. Raqamlashtirish va axborot tizimlari bilan integratsiya. Standartlashtirilgan o‘lchash asboblarini axborot tizimlari bilan bog‘lash istiqbolli yo‘nalishlardan biridir. O‘lchash natijalari elektron bazalarda saqlanib, tahlil qilinadi va uzoq muddatli monitoring amalga oshiriladi. Bu esa sifat nazoratini kuchaytirish va tezkor qarorlar qabul qilishga xizmat qiladi. Standartlarni takomillashtirish va uyg‘unlashtirish. Milliy va xalqaro standartlarni uyg‘unlashtirish istiqboldagi muhim vazifalardan biridir. Bu o‘lchash natijalarini xalqaro miqyosda tan olinishi, mahsulotlarning eksport salohiyatini oshirish va raqobatbardoshligini kuchaytirishga imkon yaratadi. Standartlarning zamonaviy talablarga mos ravishda doimiy yangilanib borilishi o‘lchash tizimining rivojlanishiga xizmat qiladi. Kadrlar salohiyatini oshirish. 1. Mahsulot sifatini va raqobatbardoshligini oshirish.

ISSN 3030-3907

Eksport salohiyatini kengaytirishning eng muhim sharti mahsulotlarning xalqaro talablarga javob berishidir. Xalqaro standartlar, texnik reglamentlar va sifat menejmenti tizimlarini (ISO 9001, ISO 14001 va boshqalar) joriy etish mahsulot sifatini oshiradi va xorijiy bozorlar ishonchini ta'minlaydi. Xalqaro standartlarga uyg'unlashuv, Milliy standartlar va texnik reglamentlarni xalqaro standartlarga moslashtirish texnik to'siqlarni kamaytiradi. Bu esa eksportchi korxonalar uchun yangi bozorlarga kirishni osonlashtiradi va mahsulotlarning xalqaro savdodagi tan olinishi darajasini oshiradi.

Ekologik yorliqlash, ekologik qadoqlash va "yashil" texnologiyalarni joriy etish ekologik talablar yuqori bo'lgan bozorlarga chiqish imkonini beradi. Bunday yondashuv mahsulotlarning eksport qiymatini oshirishga xizmat qiladi. Mahsulot diversifikatsiyasi. Eksport salohiyatini kengaytirish mahsulot turlarini ko'paytirish orqali ham amalga oshiriladi. Tayyor va yuqori qo'shimcha qiymatga ega mahsulotlar ulushining oshishi eksportdan olinadigan daromadni ko'paytiradi va xomashyo eksportiga bog'liqlikni kamaytiradi. Bozorlarni diversifikatsiya qilish. Faqat bitta yoki cheklangan bozorlar bilan cheklanib qolmasdan, yangi mintaqalar va mamlakatlarga chiqish eksport xavflarini kamaytiradi. Yangi bozorlarga chiqishda savdo kelishuvlari, preferensiyalar va logistika imkoniyatlaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, Eksportni rivojlantirishga qaratilgan davlat dasturlari, moliyaviy imtiyozlar, subsidiyalar va sug'urta mexanizmlari eksportchi korxonalar faoliyatini rag'batlantiradi. Logistika va infratuzilma, Transport, bojxona va logistika infratuzilmasining rivojlanishi eksport xarajatlarini kamaytiradi va yetkazib berish tezligini oshiradi. Raqamlashtirish va savdo jarayonlari, Elektron savdo platformalari, "yagona oyna" tizimlari va raqamli hujjat aylanishi eksport jarayonlarini soddalashtiradi va xalqaro savdoga kirishni yengillashtiradi. Shu asosda, Ekologik yorliqlash va qadoqlash iqtisodiy jihatdan mahsulot raqobatbardoshligini oshirish, eksportni rivojlantirish va investitsiyalarni jalb etishga xizmat qilsa, ijtimoiy jihatdan aholi salomatligini muhofaza qilish, ekologik ongni shakllantirish va atrof-muhitni asrashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu tizimlarning samarali joriy etilishi barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda muhim omil hisoblanadi. To'g'ri va aniq o'lchashsiz yuqori sifatli tabiiy tolalar ishlab chiqarish va ularni jahon bozorida muvaffaqiyatli sotish mumkin emas. Standartlashtirilgan o'lchash asboblaridan foydalanishdagi muammolar asosan texnik, iqtisodiy, kadrlar va standartlashtirish bilan bog'liq omillar bilan izohlanadi. Xalqaro standartlar asosida texnik reglamentlarni optimallashtirish eksportchi korxonalar uchun texnik to'siqlarni kamaytirishning eng samarali yo'lidir. Bu jarayon mahsulot raqobatbardoshligini oshiradi, yangi bozorlarga

ISSN 3030-3907

chiqishni tezlashtiradi va milliy iqtisodiyotning eksport salohiyatini mustahkamlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Milliy Statistika Qo‘mitasi. Uy-joy byudjeti so‘rovi (HBS) 2021–2024. Toshkent, 2024.
2. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot Vazirligi. Milliy rivojlanish strategiyasi va barqaror iqtisodiy o‘sish bo‘yicha hisobotlar. Toshkent, 2023.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. Farmonlar va qarorlar, ijtimoiy himoya va kambag‘allikni qisqartirish sohalari bo‘yicha, 2021–2024.
4. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Sustainable Development **Goals Report 2023**. New York, United Nations, 2023.
5. F.R.Muradova, Z.R.Murodova, I.I.Hayitova, M.M.Nafasov Texnik tizimlarda axborot texnologiyalari. O ‘quv qo ‘llanma, Buxoro, Sharq 2020
6. F.R.Muradova, Z.R.Murodova, I.I.Hayitova, M.M.Nafasov Ta`limda multimedia ilovalari O ‘quv qo ‘llanma, Buxoro, Sharq 2020
7. Информационные технологии: учебник / З.Р.Муродова, Бухоро: «BUXORO NASHR» МЧЖ, 2023. - 350 с.
8. Kadirov M. Axborot texnologiyalari-1 qism. O ‘quv qo ‘llanma. T:Sano-standart-2018
9. T.F.Sohibov, N.A.Sharapova. Texnik tizimlarda axborot texnologiyalari (I qism). O ‘quv qo ‘llanma, Buxoro, Sharq 2024
10. Sh.X.Samiyeva, N.A.Sharapova. Dizayn va amaliy dasturlar. O ‘quv qo ‘llanma, Buxoro, Durdona. 2023

ISSN 3030-3907